

aan den eenen kant groote bewondering, aan den anderen kant veel misprijzing gevonden. Onverschillig heeft het niemand gelaten en dit is op zich zelf reeds een aanwijzing, dat wij hier in elk geval niet te doen hebben met iets middelmatigs. Velen, die dit gebouw voor het eerst zien, zullen wellicht iets in zich zelf te „verwerken” hebben, maar zij, die het gebouw van buiten en van binnen langer hebben beschouwd en de plattegronden hebben bestudeerd, zullen tot de overtuiging komen, dat wij hier staan voor een belangrijke architectonische uiting, die ons wegen wijst naar een verdere en andere ontwikkeling onzer bouwkunst dan op grond van de heerschende stroomingen kon worden verwacht en dat dit gebouw de vrucht is van een bloedmenging, waarbij bouwkundige elementen van twee verwante volken zich op harmonische wijze hebben verbonden.

Ware Friedhoff onder Skandinavischen invloed gekomen in die mate, dat zijn persoonlijkheid te loor was gegaan, wij zouden zijn werk hier niet bespreken. Dit is echter, naar onze overtuiging, niet het geval en wij kunnen dat het beste aantonen aan het gebouw, dat vaak (en juist meestal door hen, die dat gebouw niet kennen!) wordt genoemd, niet alleen als de bron van inspiratie, maar zelfs als het model, waarnaar het Enschedesche raadhuis min of meer zou zijn gemaakt, n.l. het stadhuis van Stockholm, de machtige schepping van den Zweedschen architect Ragnar Östberg, in 1923 voltooid.

Zoeken wij naar datgene, dat Friedhoff kan hebben geïnspireerd, dan vinden wij in het Stockholmsche raadhuis allereerst de grootere levendigheid, die uitgaat boven wat onze Hollandsche bouwkunst gewoon is te geven, omdat wij er te rechtzinnig voor zijn. Een land, dat het Hollandsche Calvinisme heeft opgeleverd, brengt ook figuren voort als Berlage en Oud. De behandeling van den gevel is oneindig veel vrijer dan wij gewoon zijn. Van buiten en van binnen ontmoeten wij een bevalligheid, welke zich harmonisch paart aan de breede statigheid en monumentaliteit, welke het stadhuis vereischt. Van de specifieke vormen moeten vooral de vorm van den toren en de langgestrekte verticalen van vensters op Friedhoff invloed hebben uitgeoefend. De levendige en vrije behandeling van het gevelvak vinden wij bij Friedhoff — doch getransponeerd in een Hollandschen trant en aanzienlijk getemperd — terug. Sterk spreekt de verwantschap in den torenbouw, maar vergelijken wij beide torens, dan treffen zeer groote verschillen.

Alvorens op enkele details in te gaan, zij opgemerkt, dat beide gebouwen reeds hierom moeilijk te vergelijken zijn, dat het stadhuis van Stockholm voornamelijk representatief is en het raadhuis van Enschede vóór alles een dienstgebouw is, waarvan een gedeelte de representatie dient. Deze verschillende karakters komen in de gevels duidelijk uit en het is tekenend dat Östberg zelf in het boek, dat hij over zijn schepping heeft geschreven¹⁾,

¹⁾ Ragnar Östberg, *The Stockholm Town Hall*, P. A. Norstedt o. Söner, Stockholm, 1929.